

kollisia vaikuttajia on vankkaan asiantuntemukseen perustuva, mutta silti miellyttävästi luettavissa oleva tietopaketti. Biografiateoksen lukujen lisäksi siihen sisältyy luettelo Suomen piispoista vuodesta 1150 vuoteen 2012.

Aikajärjestyksessä etenevän teoksen loppupään henkilöistä moni on vielä elossa ja aktiivinen, ja jonkin verran myös kohdehenkilöt ovat itse olleet kirjoittajina. Tasapainoiseen kuvaan on silti päästy, ja arvioijan vaikea tehtävä on ehdottaa, mitä olisi voitu tehdä toisin.

Eräs selvästi hahmottuva trendi on naisten pääseminen runsaslukuisesti teoksen kohdehenkilöiksi. Nykyajan kohdalla tämä on selvää ja oikein. Vanhemman suomalaisen kirkkohistorian naisten esiin nostaminen tuottaa välillä vaikeuksia, sillä henkilöistä ei tiedetä paljoakaan ja heidän ansionsa jäävät tulkinnanvaraisiksi. Tälläkin saralla on silti tehty todellisia löytöjä: minulle oli esimerkiksi uutta, että ensimmäinen suomalainen ordinoitu nainen oli Catharina Justander, joka vihittiin Herrnhutissa akoluutiksi vuonna 1759.

Kun kyseessä on nimenomaan ”kansallinen” hanke, josta vielä poimitaan erityisiä ”kirkollisia” vaikuttajia, on vaarana, että ulkomailla tunnetut mutta kenties vähemmän kirkolliset uskonnolliset vaikuttajat jäävät katveeseen. Itse olisin nostanut muutaman tällaisen tapauksen esiin pitäen silmällä kyseisen suomalaisen kansainvälistä tunnettuutta. Tuoreessa *Christian History*-kirjassaan Alister McGrath mainitsee Suomen vain kertaalleen koko kirkkohistorian varrella. Tällöin on kyseessä Tuomasmessu, jolle hän omistaa kokonaisen kappaleen. Tuomasmessun taustavaikuttajista Olli Valtoisen ja Miikka Ruokasen olisi voinut ottaa mukaan sillä perusteella, että Tuomasmessu on suomalaisen nykyuskonnon tunnetuin kansainvälinen brändi.

Dan Brownin kirjojen ja *Indiana Jones* -elokuvien jälkeen eräs-

tä suomalaisesta liitonarkin etsijästä on tullut internetin ja kriittisenkin historiankirjoituksen kansainvälisesti paljon kommentoima uskontojulkis. Kyseessä on Valter Juvelius, jonka arkeologiset salakirjoitustulkinnat esimerkiksi Simon Sebag Montefioren mukaan aiheuttivat Palestiinassa merkittäviä selkkauksia maailmansotien välisenä aikana: näin Montefiore kertoo esimerkiksi teoksessaan *Jerusalem* (2011, suom. 2012).

Juvelius on toki päässyt *Kansallisbiografiaan*, mutta lähinnä *Jo Karjalan kunnalla lehtii puu* -laulun tekijänä. Uskonnollisena hahmona hänet tunnetaan paremmin englanninkielisessä maailmassa. Usein tällä tuntemuksella on hatarat perusteet, mutta toisaalta eräänlaisena Indiana Jonesin esimuotona Juveliukselta olisi voinut kirjoittaa uskontohistoriallisen ja erityisesti reseptiohistoriallisen tutkimuksen. Kuka tekisi sellaisen?

Yleisemminkin on vaikea ongelma, ketkä vaikuttajat ovat nimenomaan ”kirkollisia”. Uno Cygnaeus on mielestäni aivan oikein otettu mukaan, mutta esimerkiksi Runeberg ja Lönnrot jätetty pois. Tärkeät vaikuttajat ovat kaikkina aikoina olleet monessa mukana. Hannu Mustakallio on selvinnyt vaikeasta valintatyöstään erinomaisen huolellisesti. Kirjoittajat ovat asiantuntevia, mutta usein turhankin korrekteja. Vauhdikkaan poikkeuksen muodostaa Jussi Niinistön artikkeli Elias Simojosta.

**RISTO SAARINEN
PROF., HELSINKI**

**KLAUS KARTTUNEN
Mooseksen kirjoista
kungfutselaisuuden
klassikoihin ja
Jerusalemista Siperian
tundralle: Aasian-
tutkimuksen vaiheet
Suomessa. Helsinki:
Suomen Itämainen Seura
2011. 634 s.**

Etelä-Aasian tutkimuksen ja indoeuropeistiikan professori Klaus Karttunen on perehtynyt pitkään sekä Suomessa että Euroopassa harjoitetun Aasian-tutkimuksen historiaan. Karttunen *Itää etsimässä* (1992) käsitteli eurooppalaista Aasian-tutkimusta ja nyt hän on tehnyt valtavan työn kokoamalla yhteen teokseen suomalaisen Aasian-tutkimuksen historiaa. Maantieteellisen Aasian lisäksi hän on ottanut mukaan Pohjois-Afrikan, Etelä-Venäjän, Kaukasian, Siperian ja Venäjän hallintoajan Alaskan alueet. Karttunen mainitsee kirjassa yli 1300 henkilöä, joista varsinaisesti esitellään hieman yli 500 Aasian tutkijaa ja valikoitua alan harrastajaa.

Koska Karttunen on pyrkinyt kirjassaan kattavuuteen, valtavan henkilömäärän vuoksi suurin osa kuvauksista jää melko lyhyiksi; tarkemmin esitellään lähinnä tutkimuksessa ansioituneet henkilöt. Painopiste on oppihistoriassa: Karttunen kuvaa lyhyesti kohteidensa henkilöhistorian pääpiirteet, akateemiset ansiot, tärkeimmät julkaisut, tutkimusmatkat sekä Aasian kieliin, kulttuureihin ja historiaan liittyvän yliopisto-opetuksen. Useaan otteeseen hän esittää jonkinlaisen kommentin henkilöiden tutkimuksen tasosta suhteutettuna erityisesti käsiteltävän aikakauden eurooppalaiseen tutkimukseen, mutta esimerkiksi keskustelun orientalismista hän ilmoittaa jättäneensä tarkoituksellisesti pois. Aasian-tutkimuksen lisäksi kirja käsittelee laajalti myös Suomen yliopistolaitoksen historiaa. Karttunen toteaaakin, että on käyttänyt paljolti

aikaisempia oppihistorioita ja tutkinut tätä teosta varten arkistolähteitä vain yksittäistapauksissa.

Teologinen tutkimus on kirjassa vahvasti esillä ja eksegetiikan osalta se tarjoaa tiiviin katsauksen Vanhan testamentin eksegetiikan tutkimuksen historiaan sen varhaisvaiheista vuoteen 2010 saakka. Myös Uuden testamentin ja gnostilaisuuden tutkimus on käsitelty kirjassa lyhyesti. Kirjan alkuosa on kirkkohistorias-ta tuttujen Suomen ensimmäisten teologien luettelua, mutta näkökulmana ovat tiedot heidän kiinnostuksestaan Raamatun alkukieliin ja Vanhan testamentin tutkimukseen sekä heprean kieleen liittyvä opetus- ja tutkimustyö. Kirjassa esitellään myös kaikkien Raamatun suomennosten vaiheet ja käännöstöissä mukana olleet henkilöt.

Kirja jakautuu esipuheen ja keskiaikaa käsittelevän johdannon jälkeen viiteen päälukuun, jotka Karttunen on nimennyt seuraavasti: imitaation aika (1520–1730), provinsialismin aika (1730–1830), kenttätöiden ja kansainvälisyyden aika (1830–1917), kansallinen aika (1917–1970) sekä modernisaation ja ekspansion aika (1970–). Kirja päättyy vuonna 2010 Helsingin yliopistossa toteutettuun laitosuudistukseen. Teoksen jokainen pääluku on jaettu alalukuihin, joiden avulla kirjaa on helppo käyttää hakuteoksena: esimerkiksi heprean, arabian, persian tai assyriologian tutkimuksen ja opetuksen historia Suomessa on helppo etsiä alaluvuista. Kattavat henkilö- ja asia-sanahakemistot tekevät kirjasta helposti käytettävän.

Kirjan ensimmäisissä luvuissa painopiste on paljolti kreikan, heprean ja muiden seemiläisten kielten opetuksen varhaisvaiheissa ja Raamattuun liittyvissä disputaatioissa. Keskiaikaa käsittelevä johdantoluku on eräänlainen taustaluku, josta Karttunen itsekin toteaa, että sen olisi voinut hyvin jättää pois kirjasta. Luku tuo esille, kuinka vähän lähteitä tältä ajalta on ja miten näin varhaisesta tutkimuksesta voidaan pu-

hua vain lainausmerkeissä. Keskiajan lähteistä paljastuu vain yksi suomalainen, joka vieraili Euroopan ulkopuolella, Maunu Tavast. Hänen pyhiinvaellusmatkastaan Palestiinaan, ilmeisesti 1419–1420, ei ole säilynyt yksityiskohtaisia tietoja.

Imitaation aikakaudella uskonpuhdistus muutti tilannetta Suomessa. Maahan saatiin ensimmäiset kreikkaa ja hepreaa edes hie-man opiskelleet henkilöt, heistä ensimmäisenä Ericus Herkepeus (Eerik Härkää, k. 1578). Disputaatiot olivat edelleen enemmänkin referaatteja, sitaattikokoelmia, raamattuparafaasia tai dogmaattista tulkintaa. Turun Akatemian ajalta lähteet ovat vähäisiä. Esimerkiksi useista Vanhaan testamenttiin liittyvistä disputaatioista ei tiedetä kuin nimi – itse teoksia ei ole säilynyt – ja heprean opetuksesta saadaan pääosin tietoa vain hajanaisten viittausten kautta.

Varhaisimmat tiedot heprean opetuksesta Suomessa ovat Sorolaisen *Postillasta* (sen ensimmäinen osa on vuodelta 1621), jonka mukaan kouluissa opetettiin sekä kreikkaa että hepreaa. Pyhien kielten professuuri perustettiin Turun Akatemiaan sen perustamisvuonna 1640. Akatemian opetusohjelmassa oli arameaa ja syyriaa mahdollisesti jo 1680-luvulta alkaen ja arabiaa ensimmäisen kerran jo 1700-luvun alussa, vaikka opetus vakiintui vasta saman vuosisadan lopussa. Tutkimuskysymykset olivat kytköksissä puhtasoppisuuteen ja professorit vaihtoivat usein tehtävää oppiaineesta toiseen, joten yhteen oppiaineeseen perehdyttiin melko vähän eikä tutkimuksessa saavutettu merkittäviä tuloksia.

Provinsialismin aikakauden alussa tutkimus sai uudenlaista vapautta ja tieteellisempi ote yleistyi valistus- aatteen myötä. Esimerkiksi arabian ja persian kielten tutkimus irtautui teologisesta tutkimuksesta. Raamatun alkukielten professorin valtava tutkimuskenttä jaettiin kahteen eri tehtävään vasta 1812 ja eksegetiikan professuuri perustettiin teologi-

seen tiedekuntaan 1829. Itämaiset kielet, heprea niiden mukana, jäivät filosofiseen tiedekuntaan ja niiden tutkimus kehittyi filologisempaan suuntaan. Ensimmäiset varsinaiset tutkimusmatkat Aasiaan ajoittuvat tähän aikaan (esim. Forsskål).

Ovet Aasiaan avautuivat Venäjän vallan myötä. Karttunen tälle kaudelle antama nimitys, kenttätöiden ja kansainvälisyyden aika, luonnehtii aikakautta hyvin. Tutkimus- ja kenttätömatkoja tehtiin erityisesti suomalais-ugrialaisten kansojen keskuudessa Aasiassa, Pohjois-Venäjällä sekä Siperiassa (Sjögren, Castrén, Ahlqvist, Harva), mutta myös Kaukasiassa ja Keski-Aasiassa (Nordmann, Sjögren, O. Donner, Wallenius) sekä Lähi-idässä ja Pohjois-Afrikassa (Wallin, Tallqvist, Hjelt, Westermark). Aineistoja saatiin myös Aasiassa sotilastehtävissä liikkuneilta henkilöiltä, kuten Mannerheimilta. Kenttätömatkoilta kerättiin kieli- ja kansatieteellisten sekä arkeologisten aineistojen lisäksi myös laajoja luonnon-tieteellisiä kokoelmia.

Vastaperustetuilla tieteellisillä seuroilla, kuten Suomalais-Ugri-lainen Seura (1883), Suomen Itämainen Seura (1917), oli suuri merkitys tutkimusten julkaisijoina ja rahoittajina. Tutkimus painottui romantiikan hengessä muinaisuuteen, eikä oman ajan Aasian kulttuureja ja uskontoja juurikaan tutkittu kieliä lukuun ottamatta. Tosin kielentutkimuksessakin kielihistoriallinen näkökulma oli vahva. Muinaisten kielten tutkimuksen ja opetuksen valikoima laajeni ja mukaan tulivat assyriologia, indologia ja altaistiikka. Tutkijat pitivät yllä yhteyksiä erityisesti niihin eurooppalaisiin yliopistoihin, joissa he olivat opiskelleet. Yhteiskunnan ja koululaitoksen muutoksesta kertoo muun muassa heprean kouluopetuksen päättyminen 1870.

Kansallinen aika vuoteen 1970 asti merkitsi ovien sulkeutumista Neuvostoliiton alueelle ja tutkimustoiminnan hiljenemistä sotien vuoksi. Kansainväliset yhteydet vä-

henivät, mutta kotimainen tutkimus kukoisti ja oppiaineiden määrä yliopistolla kasvoi. Modernisaation ja ekspansio-aika on puolestaan merkinnyt tutkimuksen uutta avautumista ja monipuolistumista. Aivan viime aikojen tutkimuksesta Karttunen esittelee lähinnä väitelleet tutkijat, heidän tärkeimmät tutkimus- ja opetusintressinsä sekä tutkimussuuntaukset. Hän ei kommentoi kotimaisen tutkimuksen suhdetta kansainväliseen kenttään, mikä olisikin mahdollista näin laajalla alalla ja edelleen aktiivisesti tutkimustyötä tekevien osalta. Kirjan alkuosassa on esitelty kaikki mahdollinen Aasiaan liittyvä tutkimus ja matkailu, mutta viimeisen vuosisadan ajalta pääosin humanistinen ja sosiaalitieteellinen tutkimus.

Karttusen teos osoittaa selvästi, kuinka sattumanvaraista suomalainen Aasian-tutkimus on ollut. Ennen 1900-lukua eivät tutkijat ja opettajat keskittyneet yhteen alaan vaan he olivat, usein olosuhteiden pakosta, sekä monitieteilijöitä että työskentelivät usealla alalla ja lisäksi osallistuivat aktiivisesti yhteiskunnalliseen ja kulttuuritoimintaan. Toisaalta yksittäiset tutkijat saattoivat edistää alaansa valtavasti ja kerätä esimerkiksi niin laajoja aineistoja, että niiden pohjalta tutkimuksia tehtiin vuosikymmenien ajan. Yliopistolla siirryttiin kokonaan rahapalkkaan vasta 1800-luvun lopussa, jolloin esimerkiksi teologian professorit eivät enää joutuneet hoitamaan palkkapitäjiensä kirkollisia toimia ansaitakseen elantonsa.

Naiset ovat tulleet mukaan Aasian-tutkimukseen suuremmalla joukolla vasta viimeisten vuosikymmenten aikana. Ensimmäinen kirjassa mainittu suomalaistaustainen (isänsä puolelta suomalainen) naispuolinen tutkimustyön tekijä, Irina Fabritius, suoritti kaivauksia ja johdatti miehensä kuoltua Hersonin kaupunginmuseota Ukrainan eteläosassa vuoteen 1935. Ensimmäisiä Aasian-tutkimuksen alalta väitelleitä naisia olivat Hilma Granqvist, joka

väitteli Palestiinassa keräämäänsä aineistoon pohjautuvalla tutkimuksella Åbo Akademiassa 1932, ja Mirjam Seligson, joka väitteli Helsingin yliopistossa 1951 Vanhan testamentin hepreaan liittyvällä tutkimuksella.

Kirjaan on koottu valtava määrä tietoa. Karttusen kirjoitustyyli on omintakeinen ja kirja on täynnä erilaisia anekdootteja, joista osa on kiinnostavia, mutta osa vaikuttaa todella turhilta, kuten maininta Westermarkin avustajan lihomisesta myöhemmällä iällä 150 kiloiseksi. Kevyellä editoimisella kirjasta olisi saanut yhtenäisemmän kokonaisuuden ja myös muutama yleiskartta olisi ollut tarpeellinen. Karttusen esittelemä henkilögalleria on kattava ja rajausta perusteltu. Vaikka matkakirjailijat on rajattu kirjan ulkopuolelle, olisi ollut hyödyllistä mainita muutama lause Helinä Rautavaarasta.

Runsaan tiedon lisäksi kirja tarjosi monia samaistumisen kokemuksia; hetkittäin syntyi vaikutelma, että tietyt, varsinkin opetukseen liittyvät kysymykset eivät ole vuosisatojen saatossa juurikaan muuttuneet. Näihin lukeutuvat keskustelu siitä, kenelle hepreaa pitää opettaa pakollisena (1740-luvulla keskusteltiin siitä, onko heprean perusteet opettettava kaikille opiskelijoille), kuinka heprean kielioppia opetetaan (Paulinus pyrki järjestämään vuonna 1692 ilmestyneen heprean kielioopin pedagogisesti) tai miksi haastaville kurseille ei löydy opiskelijoita. Henkilökohtaista uteliaisuuttani herätti se, mitä Karttunen on katsonut mainitsemisen arvoiseksi kollegoistani ja opettajistani – lukeminen oli siis aloitettava kirjan lopusta.

**KIRSI VALKAMA
TEOL.TRI, HELSINKI**

ANNA KUISMIN & M. J. DRISCOLL (ED.)

White Field, Black Seeds: Nordic Literacy Practices in the Long Nineteenth Century. Studia Fennica Litteraria 7. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2013. 215 s.

LEA LAITINEN & KATI MIKKOLA (TOIM.)

Kynällä kyntäjät: Kansan kirjallistuminen 1800-luvun Suomessa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1370. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2013. 558 s.

Rahvaan kirjallistuminen ja itseopineiden kansankirjoittajien tekstejä aineistot ovat 2000-luvulla saaneet osakseen kasvavaa kansainvälistä ja monitieteistä huomiota. Osana yhteiskunnallista uudenaikaistumiskehitystä Euroopassa tapahtui 1900-luvulle tultaessa alueellisesti eritahtinen kulttuurinen murros, jossa laajat kansanjoukot siirtyivät suullisesta kulttuurista kirjalliseen omaksuen funktionaalisen luku- ja kirjoitustaidon. Pohjolassa kansan kirjallistuminen merkitsi sitä, että aiemmin lähinnä katekismustietoutta ulkolukeneen rahvaan syvästä riveistä alkoi astua esiin sisältöjen luoja, kirjoittaja.

Kansanihmisten kirjoituksia ryhdyttiin vuosituhaten taitteessa kartoittamaan arkistoista eri puolilla Eurooppaa. Tekstejä on löytynyt ennakko-odotuksiin nähden runsaasti, ja niitä on myös Suomessa ryhdytty julkaisemaan. Aiemmin niukasti hyödynnettyjen arkistoaineistojen lisäksi tutkijoiden käsiin on päätyneet myös aineistoja yksityisistä kokoelmista. Nämä uudet lähdeaineistot ovat historiantutkimuksen ohella osoittautuneet kiinnostaviksi esimerkiksi erilaisille lingvistiikan,